

RIKSANTIKVAREN
Postboks 1483 Vika
0116 OSLO

Vår ref.: 2025/16491-9

Deres ref.:

Dato: 11.06.2025

Høringssvar – bevaringsstrategier for næringers og industriers kulturmiljø og bygder og byers kulturmiljø

Vi viser til de utsendte forslagene til bevaringsstrategier, med høringsfrist 13. juni. Strategiene er behandlet under ett, og høringssvaret gjelder begge.

Akershus fylkeskommune søkte 22. mai om utsatt frist til 16. juni, slik at fylkesrådet får behandlet saken i sitt møte samme dag. Ettersom søknaden foreløpig ikke er besvart, gjengir vi fylkesrådets innstilling til fylkesrådet. Det følgende skal anses som Akershus fylkeskommunes høringssvar (vi tar kontakt dersom det kommer endringer etter fylkesrådets behandling):

Akershus fylkeskommune sender følgende høringssvar til Riksantikvaren for de foreslåtte bevaringsstrategiene for Næringers og industriers kulturmiljø og Bygder og byers kulturmiljø:

1. **Generelt:** Fylkeskommunen mener at de vedtatte bevaringsstrategiene og de som nå er til høring til sammen dekker kulturmiljøfeltet i stor bredde og gir et godt bilde av utfordrings- og mulighetsbildet.

Fylkeskommunen mener samtidig at det er en svakhet at strategiene for en stor del er beskrivende, og så brede og altomfattende at de ikke legger godt nok til rette for å spisse innsatsen. Plasseringen av ansvaret for å følge opp kunne vært tydeligere, og strategiene er fremdeles ikke koblet til nye eller forsterkede virkemidler.

Strategiene legger vekt på kartlegginger, dokumentasjon og annen innsats fra kulturmiljøforvaltningen. Dette er ressurskrevende, og gjennomføring i tråd med ambisjonene vil kreve økte midler eller omdisponering fra annet kulturmiljøarbeid.

Riksantikvaren skal utarbeide handlingsplaner til strategiene. Fylkeskommunen legger til grunn at disse vil vise mer konkrete tiltak og tydeligere rollefordeling, og være mer egnet for prioritering av fylkeskommunens innsatser. Fylkeskommunen anbefaler at handlingsplanene ser strategiene i sammenheng, for unngå blindsoner og overlapping.

PKKM kulturminnevern

Postadresse: Postboks 1200 Sentrum, 0107 OSLO

Besøksadresse: Galleri Oslo Schweigaards gate 4, 0185 OSLO

Telefon: 22 05 50 00

E-post: post@afk.no

Internett: www.afk.no

Org.nr.: 930580783

Fylkeskommunen er positiv til at det legges opp til samhandling med fylkeskommunene om handlingsplanene, og vil følge opp dette. Fylkeskommunen vurderer det som mest hensiktsmessig å avvente iverksettelsen av egne tiltak til oppfølging av strategiene til disse foreligger, og vil legge til grunn at det skal være rom for å innrette innsatsen ut fra fylkeskommunens øvrige behov og prioriteringer.

Strategiene skal følges opp med årlige rapporteringer med evaluering av måloppnåelsen og vurdering av behovet for å justere prioriteringene. Fylkeskommunen mener fleksibilitet kan være en styrke, men at det også er viktig at prosjekter og satsninger blir tilstrekkelig langsiktige og stabile.

2. **Bevaringsstrategi for næringers og industriers kulturmiljø:** Fylkeskommunen mener strategien tar tak i viktige problemområder og utfordringer. Det er særlig viktig å sette søkelys på pressområdene i byer, som er kritisk for bevaring av byindustri. Ombruk, gjenbruk, kartlegging og eventuelt dokumentasjon er viktig for å hindre at verdiene i disse miljøene går tapt.

I deltema 1, «Industrien som bygde samfunnet», står hjørnesteinsbedriften sentralt. Utviklingen av lokalsamfunnene i Akershus er i mindre grad enn industrisamfunn andre steder i landet preget av slike store, ensidige etableringer. For fylkeskommunens oppfølging av strategien vil derfor tiltak knyttet til områdene byindustri og særegen småindustri være mest relevante. Samtidig har også Akershus flere slike større historiske industrivirksomheter. Noen av dem har vært ivaretatt gjennom bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminner, først og fremst Fetsund lenser og Kistefos træsliberi. Fylkeskommunen vil understreke viktigheten av at de statlige tilskuddsmidlene fylkeskommunen forvalter opprettholdes, slik at det som er bygget opp blir tatt vare på.

Strategien dekker et mangfold av nærings- og industrimiljøer, ved å ta med både småindustri og industrienes logistikk. Fylkeskommunen mener dette er viktig for det større og mer helhetlige bildet av vår industriarv og -historie. Samtidig vil det være ressurskrevende å følge opp kulturmiljøer i et slikt omfang. Bevaring av industriarven handler om mer enn bygningene. Bygninger og anlegg er tilpasset produksjonslinjen de skulle tjene, og de tekniske installasjonene og ikke minst kunnskapen om driften og produksjonen i og rundt bygningene er viktig. Ut over det å bevare vakre eller spektakulære bygninger må det også være mulig å forstå funksjonen. Det bør tydeliggjøres at teknisk og industrielt kulturmiljøvern handler om å ta vare på dette.

Fylkeskommunen ser det som en stor utfordring å holde kompetansen oppe på teknologi som ikke lenger har et ordinært marked. Material- og håndverkskompetansen som er bygget opp ved anleggene i bevaringsprogrammet er viktig å sikre, men like viktig er kunnskapen hos industribedrifter utenfor programmet, som ikke har hatt samme fokus. Denne må settes i system for å videreføres til nye generasjoner. Her mener fylkeskommunen at handlingsplanen bør ses i lys av

Riksantikvarens nylig vedtatte håndverksstrategi, og vise tydelig ansvars plassering og mest mulig konkrete tiltak.

Fylkeskommunen konstaterer at strategien har mindre vekt enn tidligere verneplaner på arbeiderhistorie. Den sosiale delen av industriarven, som forsamlingshus og arbeiderboliger, inngår heller ikke i strategien for byer og bygder. Prioritering er viktig, men fylkeskommunen mener at arbeidslivshistorien bør komme tydeligere frem. Alternativt kan temaet tas inn i strategien for bygder og byer, ettersom disse bygningene hadde en viktig rolle i steds- og byutviklingen.

Fylkeskommunen er positiv til at strategien omfatter de bevegelige kulturminnene. Fartøyenes plass er imidlertid uklar og motstridende. De nevnes som eksempler på bevegelige kulturminner med tilknytning til industrien, samtidig som de ikke inngår her fordi de er prioritert i strategien for kystens kulturminner. Det er uklart hva dette betyr i praksis, ikke minst fordi kyststrategien er avgrenset til fartøy i saltvann. Fartøyene har hatt en viktig posisjon i flere av industriene våre, både som arbeidsverktøy og fremkomstmiddel, i innsjøer, kanaler og vassdrag. En betydelig del av verneflåten som forvaltes av Akershus fylkeskommune er innlandsfartøy med sterk tilknytning til regionens næringer og industri, særlig tømmerindustrien. Disse må med som en viktig del av næringers og industriers kulturmiljø.

Bevaringsprogrammet for TIK-anleggene avvikles med denne strategien. Fylkeskommunen ser at det er gode argumenter for at satsningen må være bredere enn de 15 prioriterte anleggene, men mener samtidig at det er viktig at innsatsen og forpliktelsene overfor disse videreføres, særlig med tanke på tilskudd til lønn til håndverkere og FDV-midler. Forslaget omtaler dem ikke på annen måte enn som viktige/sentrale aktører og at de har verdifull kompetanse.

Fylkeskommunen vil avvende handlingsplanen, men noen aktuelle innsatser peker seg allerede ut. Fylkeskommunen vil ta temaet næringers og industriers kulturmiljø med i den planlagte kartleggingen av fylkets regionalt og nasjonalt viktige kulturmiljøer, i tråd med det som er påpekt om mangelen på samlet oversikt over dette.

Fylkeskommunen vil stimulere til gjenbruk av industrimiljøer, som ressurser i stedsutviklingen og ledd i en sirkulær økonomi, og vil kartlegge eksempler på bærekraftig gjenbruk og transformasjon. Videre vil fylkeskommunen legge til rette for digital dokumentasjon der fysisk bevaring er vanskelig.

3. **Bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø:** Fylkeskommunen mener strategiens tema er svært aktuelt. I et fylke preget av vekst, fortetting og transformasjon peker særlig vekst- og fortettingsproblematikken seg ut, selv om for eksempel kjøpesenteretableringer og andre strukturendringer stedvis kan bidra til tomme hus og «sentrumsdød» også i Akershus.

Fylkeskommunen er enig i at det er viktig å bevare tidsdybder i by- og tettstedsutviklingen, og støtter målet om å dekke hele historien fra forhistorien til vår egen tid. Fylkeskommunen konstaterer samtidig at særlig etterkrigstidens bygninger er utsatt. De oppfattes gjerne som umoderne, lite hensiktsmessige og ikke tilstrekkelig effektive, samtidig som de ikke anerkjennes som gamle nok eller interessante nok til å tas vare på. Det kan medføre at etter hvert blir få fysiske spor fra etterkrigstiden, som er en svært viktig periode i fylkets stedsutvikling. Dette gjelder særlig offentlige bygg og næringsbygg, men også boliger. Fylkeskommunen mener kartlegging av byenes og tettstedenes etterkrigsbebyggelse er viktig, for å kunne gjøre gode prioriteringer av hvilke miljøer som bør tas vare på ved fortsatt bruk og ulike grader av transformasjon. Samtidig er Akershus et fylke preget av stor vekst med store behov for transformasjon noe som er viktig å ha med seg når avveininger skal gjøres i fremtiden.

Fylkeskommunen mener temaet etterkrigstidens byplanlegging kan flyttes fra deltema 3 «Der vi bor» til deltema 1 «Stedets identitet og særpreg». Byplanleggingsbegrepet signaliserer at det handler om strukturer, og dermed mer enn stedene der vi bor. Gjenreisningsbyene er funksjonsblandete byer med mye service/næring og vekt på offentlige byrom, og ikke rene boligbyer. Flere helhetlige områder fra årene etter 1960 hadde først og fremst kontorer. Alternativt kan temaet kalles etterkrigstidens byer og tettsteder, etterkrigsbebyggelse eller bare gjenreisningsarkitekturen.

Fylkeskommunen ser at begrepsbruken enkelte steder ikke er konsekvent, for eksempel «gjenbruk» istedenfor «ombruk» og «miljø» istedenfor «klima og miljø». Fylkeskommunen mener at opplistingen av interessenter og aktører under deltema 2 «Der vi møtes» også bør inkludere trossamfunn. Mange av felleskapets bygninger eies og driftes av religiøse forsamlinger. Videre mener fylkeskommunen at nærbutikkene kan nevnes blant de truede uformelle møteplassene. De kan være vesentlige for å opprettholde et sted som et fungerende sentrum, særlig i mindre lokalsamfunn. Havnemiljøer er omtalt i forbindelse med arkeologiske undersøkelser. Fylkeskommunen mener det bør gå tydeligere frem at slike miljøer kan ha stor verdi i seg selv, både som kulturmiljøer og infrastruktur for maritime kulturminner.

- 4. Arkeologiens plass i strategiene:** Fylkeskommunen er positiv til at arkeologiske kulturminner og arkeologiske metoder er omtalt mange steder, og slutter seg til det som står om behovet for bevisstgjøring om dette, betydningen av en tverrfaglig tilnærming som inkluderer arkeologi og behovet for økt bevissthet om kulturlagenes kildeverdi. Svakheter i kunnskapsgrunnlaget kan skyldes faglige skillelinjer som gjør at kulturmiljø ikke betraktes i et bredt nok perspektiv. Arkeologiske problemstillinger som egne prioriterte områder bør likevel vurderes. Dette kan ses i lys av forslaget til ny kulturmiljølov, som blant annet åpner for arkeologisk registrering lengre frem i tid, ut fra faglige programmer og satsninger.

I strategien for bygder og byer påpekes det under deltema 1 at det er mye kunnskap å hente om byenes opprinnelse og vekst ut over de fredete kulturlagene fra

middelalderen. Fylkeskommunen viser til den generelle understrekningen av at etterreformatoriske arkeologisk kulturminner stort sett ikke har blitt prioritert og at også kulturmiljøforvaltningen bør utnytte eksisterende muligheter i regelverket. Erfaringer fra Son i Akershus vil fylkeskommunen viser verdien ved tverrfaglig samarbeid på dette området. Fylkeskommunen støtter også fremhevingen av kulturlag under vann og på land i havneområdene som kilde til informasjon om byoppkomst.

Fylkeskommunen mener det er en svakhet at arkeologi ikke omtales i strategiens deltema 2 eller 3, ettersom arkeologiske metoder med fordel kan tas i bruk her. Eksempel er omtalen av nasjonale minoriteter i deltema 2, der Akershus fylkeskommune har god erfaring med at arkeologiske metoder har økt kunnskapen om skogfinnenes og romanifolket/taternes kulturmiljø.

Vennlig hilsen

Christian Hintze Holm

Avdelingsleder, avdeling for kulturminner

Dokumentet er elektronisk godkjent